

Crkveni auktoritet prema tomizmu i drugim katoličkim školama.

Dr. Fra Karlo Balić.

(Nastavak)

4. **Crkveno pravo.** — Na temelju raznih enciklika i odredaba Lava XIII, Pija X i Benedikta XV, Codex Iuris Canonici, promulgiran dne 27 svibnja 1917, određuje obzirom na nauku sv. Tome u kan. 1366 § 2 ovo: »Philosophiae rationalis ac theologiae studia et alumnorum in his disciplinis institutionem professores omnino pertractent ad Angelici Doctoris rationem, doctrinam et principia, eaque sancte teneant«. Ista norma vrijedi i za redovnike prema kan. 589 § 1: »Religiosi in inferioribus disciplinis studia saltem per biennium et sacrae theologiae saltem per quadriennium ad normam can. 1366 § 2, diligenter incumbant, secundum instructiones Apostolicae Sedis«.

O značenju ovih kanona ne slažu se ni kanonisti ni današnji medijevalisti. Iznijet ću nekoliko mišljenja.

a) **Opće crkveno pravo za sjemeništa: kan. 1366 § 2.** — Početak kanona ne zadaje većih poteškoća. Racionalna filozofija obuhvaća logiku, epistemologiju ili kritiku, ontologiju itd. Riječ »theologiae studia« neki uzimlju bez ikakove restrikcije. Ipak iz kan. 589 § 1 i kan. 1365 § 2 ima se razumjeti teologija u užem smislu, to jest dogmatika i moralka, i to, prema izjavama Papa, razumije se više spekulativna teologija nego praktična.⁷⁵ Glavna poteškoća nastaje obzirom na riječi: »Ad Angelici Doctoris rationem, doctrinam et principia«.⁷⁶ »Ratio« je općeniti izraz. Forcellini veli: »Ratio... est via, ordo, modus quem quis solet in agendo sequi; modo, methodo, regula«.⁷⁷ Kanon nalaže skolastičnu metodu prema svijetlom uzoru sv. Tome. Ova metoda daje veću važnost razumu nego auktoritetu, promatra razna pitanja sama u sebi, a ipak nikada ne gubi s vida svjetlost vjere.⁷⁸ Ovu metodu treba dovesti u sklad

⁷⁵ Rauss. cit. čl., 271: »Les mots 'theologiae studia' s'appliquent à la théologie dans le sens strict, et non pas dans le sens large; ils s'entendent donc de la théologie dogmatique et de la théologie morale, non pas du droit canon, etc...« Blat, cit. dj. III, 306 veli: »studia in diversis illorum partibus...«

⁷⁶ Dr. Jeličić, cit. čl., 18—19 daje ukratko, ali veoma zgodno, značenje ovoga kanona i ovih termina.

⁷⁷ Forcellini A., Totius latinitatis lexicon, Prati 1871, V.

⁷⁸ Descoqs, Archives, 1924, cah. II, 126: »Ratio désigne ici la méthode, méthode scolastique, qui, en philosophie, donne le pas à la raison sur l'autorité et traite les questions pour elles — mêmes, en elles — mêmes, sans du reste jamais perdre de vue les lumières supérieures de la foi...«

s pozitivnom, koja se posebno služi pomagalicama iz historije, patri-
stike i sv. Pisma.

Dva druga termina »doctrinam et principia« auktori na razli-
čite načine tumače. Vermeersch-Creusen vele: »Consulto ad voca-
bulum 'doctrinam' apponitur vocabulum 'principia', ita ut sensus
sit fideliter inhaerendum esse doctrinae Angelici Doctoris, ita ut
numquam ab eius principiis seu punctis quibus aedificium eius theo-
logicum superstruitur recedatur.«⁷⁹ Vermeersche usvaja tumač be-
nediktinskog učenjaka Augustine: »Opportune observat Rev. P.
Augustine non esse opus ut singulae theses s. Thomae doceantur;
immo, quaedam sunt quae communiter deseruntur, vel adeo deseri
debent.«⁸⁰ Proti Vermeerschovome tumačenju ustala je »Revue Tho-
miste«, koja tvrdi: »Ako sv. Toma nije dao obzirom na neko pitanje
nego principe za rješavanje toga pitanja, treba se držati tih prin-
cipia (principia). Ako je izričito raspravljao o nekom pitanju, treba
tu nauku slijediti (doctrinam)«. ⁸¹ Slična tumačenja daju općenito
pantomisti. Tako Blat,⁸² Pègues, Lavaud⁸³ i neki drugi.⁸⁴ S druge

⁷⁹ Vermeersch-Creusen, S. J., *Epitomae Iuris Canonici, Mechlinae —
Romae* 1930, II, n. 700, str. 430.

⁸⁰ Ibid.

⁸¹ *Revue Thomiste* 1924, 526—527. — Ipak pisac u RTh naglašuje, da
molinizam nije osuđen. Tomizam nije članak vjere, da bi Crkva tražila
»un assentiment de la volonté«. Treba naučavati tomizam, ali »sans être
tenus d'y adhérer intérieurement«. Str. 527 piše tomistična revija: »Quant
à ceux qui n'exercent pas la fonction d'instruire les jeunes clercs, ils ont
toute liberté d'exposer et de défendre non seulement le molinisme mais
toute autre doctrine non condamnée par l'Eglise...« I zaista, ponajglavniji
crkveni dokumenti o tomizmu odnose se na škole, a ne na kongrese,
a ne na privatna istraživanja...

⁸² Blat, op. cit., II, 306.

⁸³ Lavaud, *Saint Thomas, Guide des études*, Paris 1925, 195. Ipak
Lavaud veli: »sa doctrine c'est à-dire tout ce qui appartient à titre d'éle-
ment essentiel et nécessaire à l'enseignement du saint Docteur et ses Prin-
cipes, c'est-à-dire, les points fondamentaux qui constituent l'âme de la
doctrine...« ...Str. 210: »Nous admettons bien que les points de doctrine
tenus comme seulement probables par saint Thomas lui-Même ne sont pas
imposés...« Ali proti Descoqsu nastoji dokazati, kako među takove ne
spadaju 24 teze. Descoqs je dao odgovor u *Archives III/1926/cah. III*, 237-240.
Na koncu Lavaud priznaje, da kada je već sastavio svoje djelo, ugledao je
članak O. Heddea O. P., i Jean de Dieu. Lavaud citira jednu stranicu iz
Heddeova članka u *Revue Apologétique* 1924, 513—527, i veli: »Elle me
semble exprimer de façon particulièrement heureuse la pensée et les espé-
rances de l'Eglise, qui ne cesse de demander à ses enfants de suivre saint
Thomas, sans se hâter d'excommunier les moins empressés à lui obéir, mais
en leur confiance et en attendant patiemment«. Dakle konačno i Lavaud

strane stoje kanonisti: Vermeersch-Creusen, Rauss,⁸⁵ Schäfer,⁸⁶ Jeličić, Augustine,⁸⁷ Coronata,⁸⁸ Claeys Bonuaert-Simonin,⁸⁹ Wernz-Vidal.⁹⁰ Zatim Ehrle,⁹¹ Descoqs, Jansen,⁹² Dèodat-Marie,⁹³ Caval-

priznaje da treba čekati dok Crkva naloži tomizam. U tom očekivanju zacijelo će izumrijeti čitav rod pantomista!

⁸⁴ Mnogi kanonisti poblize ne tumače kanone o sv. Tomi. Tako Fanfani L., O. P., *De iure religiosorum*, Taurini—Romae 1925, 312 donosi: »De sectanda S. Thomae doctrina« kan. 1366 i 589, zatim spominje pismo Pija XI, ali se poblize ne upušta u tumačenje pojedinih riječi kanona. Cappello F. M., *Summa Juris Canonici*, Romae 1930, II, 398 veli: »Nominè philosophiae rationalis intelligitur scholastica philosophia«. Navada riječi Pija XI, koji tvrdi da je Toma doveo filozofiju »ad summum perfectionis gradum«. Prümmer, *Manuale Iuris Canonici*, Friburgi 1927, 288; *Manuale theologiae moralis*, Friburgi 1928, I, 6—8. Cocchi G., *Commentarium in Codicem Iuris Canonici*, Taurinorum Augustae 1927, III, 104—105; Cance A., *Le Code de Droit Canonique*, Paris 1932, II, 143. Eichmann E., *Lehrbuch des Kirchenrechts auf Grund des Codex Iuris Canonici*, Padesborn 1929, I, 220: »Philosophie und Theologie sind im Sinne und nach den Grundsätzen des hl. Thomas von Aquin zu lehren«. Lako je shvatiti, kako smo ovdje daleko od pantomističnog tumačenja!

⁸⁵ Rauss, cit. čl., 274: »le Docteur Angélique, malgré sa haute sagesse, sa science incomparable, mervielleuse, n'a pas été déclaré infaillible par rapport à ses assertions en particulier; il a pu errer pour certaines questions de détail, il a eu chez lui aussi du plus ou du moins... Les quelques essais de Mgr Commer dans le but d'établir la thèse du don de science infuse, 'scientia divinitus infusa' qui aurait été accordé à saint Thomas dès ses débuts dans la carrière de professeur... ne semblent avoir abouti qu'à un succès négatif...«

⁸⁶ Schäfer T. O. M. Cap., *De religiosis*, Münster 1927, 372: »Non requiritur, ut singulae thesè doceantur, quaedam sunt communiter deserta, numquam autem a principiis recedendum est«.

⁸⁷ Augustine, cit. dj., VI, 406., Isp: Jeličić, cit. čl.

⁸⁸ Coronata M., *Institutiones Iuris Canonici*, II, 295: »Quibus tamen minime affirmatur omnes S. Thomae theses admittendas esse etiam illas quae forte a communi doctorum doctrina relictæ sunt«. U bilješci se pozivlje na Augustine, pak nadodaje: »quod multo magis affirmandum est de sententia aliquorum thomistarum«.

⁸⁹ *Manuale Iuris Canonici*, Gandae et Leodii 1930, III, 123.

⁹⁰ *Ius Pontificium*, Romae 1935, IV, 120—121.

⁹¹ Ehrle, cit. dj. 68—69.

⁹² Jansen B., *Aufstiege zur Metaphysik*, Freiburg 1933, poglavlje pod naslovom: »Papsttum und neuscholastische Metaphysik« (str. 217—240).

⁹³ *La France Franciscaine XX* (1937) 239—40: »Pie XI déterminait les limites du sens que l'Église veut qu'on reconnaisse au canon 1366 § 2«.

lera,⁹⁴ Rivière,⁹⁵ Lebreton, Diekamp,⁹⁶ Lercher⁹⁷ i mnogi drugi katolički učenjaci. Od njih neki ističu, da kanon nije kazao doctrinas nego doctrinam = sistem. Vrijedno je doslovno navesti tumač poznatog kanoniste Vidala, koji veli:

»Doctrina complexum significat doctrinarum, systemma philosophico-theologicum Sti. Doctoris suis pluribus constantem partibus, plus vel minus efficaciter, plus vel minus proxime pertinentibus ad aedificium eius theologicum; non dicitur Doctrinas sed Doctrinam; alia in doctrina S. Thomae sunt necessaria, principalia, alia vero accessoria; et certe aliquot particulares doctrinae seu theses Sancti Doctoris non amplius defendi possunt et defendi non debent. Principia sunt principales theses seu doctrinae capita fundamentalia A. Doctoris; at inde non imponitur ut omnes et singulae teneantur et defendantur, etiam v. gr. illae, quae a communi doctorum doctrina relictæ sunt«.

Učeni isusovac, ističe kako je Pio XI u »Studiorum Ducem« dao autentični tumač kanona 1366 § 2, spominje paragraf franjevačkih konstitucija, pismo O. Ledóchowskoga, i završuje, da Crkva nije proglasila da nemaju auktoriteta učitelji »quorum laus in Ecclesia est«.⁹⁸

Na tvrdnju dominikanske revije »Revue Thomiste«: »Ako je sv. Toma raspravljao izričito o nekom pitanju, treba da držimo njegovu nauku«, odgovara redemptorist Rauss:⁹⁹ Jesmo li i danas

Veli da je bio kod Benedikta XV, te da mu je kazao: »Nullo imposito officio«, što je rečeno za isusovce da vrijedi i za druge.

⁹⁴ Cavallera, cit. čl. 125 odgovara na prigovor da bi pismo O. Ledóchowskoga bilo protiv kodeksa, da u ono doba kodeks još nije bio promulgiran itd. Cavallera veli, ako je Crkva htjela odobriti čitav, integralni tomizam, morala je nakon »ratio, doctrina, principia« nadodati još »opiniones«.

⁹⁵ Rivière, cit. čl., 60 odgovara O. Pèguesu veleći, da nije pitanje o kanonu kodeksa nego o aplikaciji...

⁹⁶ Diekamp Fr., Katholische Dogmatik nach den Grundsätzen des hl. Thomas, Münster I, 58—61 govori o auktoritetu sv. Tome. Donosi značajne riječi iz »Studiorum Ducem«. Str. 60: »Eine Verpflichtung auf die Doktrin der thomistischen Schule kann nur insoweit behauptet werden, als sie die echte Lehre des hl. Thomas und sichere Folgsätze aus ihr vertritt und keinen Widerspruch bei hervorragenden Theologen gefunden hat«.

⁹⁷ Lercher S. J., Institutiones Theologiae dogmaticae, ed. 2, Oeniponte 1934, I, 572: »Nusquam Ecclesia omnia et singula pronuntiata Thomae speciali modo approbavit«.

⁹⁸ Wernz-Vidal, cit. dj., IV, 121.

⁹⁹ Rauss. cit. čl., 273: »Dans l'enseignement de saint Thomas et dans l'ensemble de ses doctrines il y a donc des parties principales et des parties moins principales ou secondaires, il y a du nécessaire, il y a de l'accessoire...«

dužni naučavati Tominu nauku o N. Začecu bl. Djevice? Moramo li još uvijek tvrditi s Andeoskim Učiteljem, da svečani zavjeti uništavaju ženidbu božanskim pravom a ne crkvenim, kako je danas stalno? Hoćemo li naučavati i dalje sa sv. Tomom, da biskupsko posvećenje nije sakramenat različit od svećeničkog redjenja iako danas teolozi »communissime« uče protivno?¹⁰⁰

I sami dominikanski učenjaci vide dokle nas dovodi pantomistično tumačenje riječi »doctrinam et principia«, i stoga razlikuju sistem sv. Tome od pojedinih integralnih i nuzgrednih djelova. Tako Congar,¹⁰¹ Schultes,¹⁰² Hedde,¹⁰³ pa i sam Szabó, koji tvrdi

¹⁰⁰ Rauss. cit. čl., 274: »Nous pourrions encore continuer la série de nos interrogations, et il est bien certain que la réponse négative s'impose chaque fois. Pourquoi cela? En voici la raison. L'enseignement de saint Thomas a été recommandé, approuvé, rendu obligatoire par l'Église dans son ensemble, dans ce qui est constitutif, dans tout ce qui en fait un corps de doctrine; mais non pas pour toutes les questions de détail, fussent-elles traitées par le grand Docteur, explicitement«.

¹⁰¹ Bulletin Thomiste 1933, 1074—75: »En bon thomisme, une décision autoritative n'est pas un argument propre de philosophie. Aussi les vingt-quatre thèses, dont l'Église demande qu'elles soient proposées 'tanquam tutae normae directivae', ne peuvent être imposées comme une orthodoxie philosophique. Elles peuvent paraître, d'abord, être cela, et le P. Pègues défend encore une interprétation rigoriste..., tandis que M. A. Kasel en appelle contre ce rigorisme, à un esprit de progrès — [Krisis der Philosophie? Ein Gang durch die Zeit. p. 369—583, Luxemburg, C. Kasel, 1932]. Mais il y a beau temps que ceux qui voulaient se libérer de ce rigorisme, en sont libérés. La lettre de Bénédict XV au P. Ledóchowski, dont le Card. Billot obtint qu'elle ne parût pas aux ACTA, donna le signal de cette libération; quelques mots insérés dans L'Encyclique *Studiolum* du *c*em ont, depuis, entériné ces dispositions libérales... C'est un fait acquis et peu importe, après tout, sous quel mode et par quelles instigations le fait arriva... A notre avis, mieux vaudrait, et de beaucoup, qu'une liberté plus franchement reconnue évitât à ceux qui ne sont pas thomistes l'obligation illusoire de se présenter sous la firme de S. Thomas...«

¹⁰² Schultes je vidio, da pantomizam u Njemačkoj nema nikakova izgleda za uspjeh. God. 1918 napisao u Der Katholik, str. 1—25 članak: »De doctrina s. Thomae magis magisque fovenda«. Podvrgava kritici pismo isusovačkoga generala. Ističe, da je pismo bilo suvišno. Kod Ledóchowskoga nalazi razne predrasude. Str. 12—13 postavlja upite: »Welcher Thomist hat denn je gefordert: 1. dass alle Meinungen des hl. Thomas mit Ausnahme der mit kirchlichen Entscheidungen in Widerspruch stehenden 'en bloc' angenommen werden müssten? 2. Dass dies durch ein allgemeines Gesetz allen zur Vorschrift gemacht werden solle? 3. Dass alle Schulunterschiede aufhören sollten? 4. Dass absolute Einheit angestrebt werden solle? 5. Dass man gesetzlich verpflichtet werden soll, der Ansicht der Aquinaten

da se formalno odobrenje Crkve ne proteže na pojedine tačke Tomine nauke.¹⁰⁴

Napokon treba da se osvrnemo i na riječi u kanonu: »omnino pertractent ... sancte teneant«. Pantomisti opisuju kako je izdan »sveti zakon« koji se mora »sveto držati« i to »s najvećom brigom«. ¹⁰⁵ Blat O. P. nakon »sancte teneant« nadodaje: »abhorret

auch dann zu folgen, wenn sie durch neuere Forschungsergebnisse überholt, von Thomas nur referiert oder nicht genügend bewiesen wird? Wir kennen keinen Autor, der je solche Ideen ausgesprochen hätte und haben auch nie im Orden derartiges gehört...« Eto dominikanac Schultes priznaje, da nikada u svome Redu nije čuo, da bi netko naučavao da treba Tominu nauku »en bloc« primiti. A njegov brat O. Pègues, u *L'autorité Pontificale*, str. 6 navada kanonsko pravo »sancte teneant« pak nastavlja: »Vraiment, s'il ne s'agit pas ici de l'obligation imposée par l'Autorité Pontificale, d'accepter en bloc la philosophie de saint Thomas, je demande au R. P. de Tonquédec de quo il pourra bien s'agir, ou comment aurait dû s'exprimer l'Église dans son Code pour qu'en effet il s'agit de cette obligation«. A što bi rekao O. Schultes, kada bi čitao, da njegova braća tvrde, da Crkva mora osuditi sve što se protivi nauci sv. Tome? U djelu *De Ecclesia Catholica*, kojega je objelodanio god. 1931 u Parizu Prantner, Schultes govori na dugo o auktoritetu sv. Tome. No ovdje se opaža drugi ton nego god. 1918. Istina Schultes postavlja teze: »Doctrina quaedam ex eo quod tenetur a S. Toma, non est de fide tenenda neque materialiter neque formaliter«. (str. 681), »Doctrina S. Thomae non habet eam auctoritatem ut tanquam theologicæ certæ sit tenenda«, ali nadodaje i tezu: »Doctrina S. Thomae in rebus fidei et morum tuto teneri potest ac debet assensu simplici, relicta etiam sententia opposita alterius scholæ vel doctoris«. Pozivlje se na Berthierovo djelo, nabraja razna svjedočanstva. Na objekciju: »At sic in Ecclesia regnabit quidam panthomismus«, odgovara: »distinguendo: Speratur doctrinam et veritatem thomisticam diffusam fore in tota Ecclesia — et hoc bonum est et præcise intentum ab Ecclesia; timendum est ne supprimatur omnis alia sapientia et cognitio, nego: e contra reviviscet et laeta incrementa capiet omnis philosophia et theologia nec non caeteræ scientiæ...« Ovo mišljenje O. Schultesa podvrgao je kritici H. Dieckmann S. J., u članku »De auctoritate theologica S. Thomae Aquinatis«, u *Scholastik* 1/1926 567—572. Žali što Schultes nije »ostao kod stanovišta od god. 1918. Tvrdi: »Diese Conclusio entbert der Begründung und lässt sich mit der von Pius XI. in der Enzyklika 'Studiorum duces' bestätigten und geforderten Freiheit für die verschiedenen theologischen Schulen nicht vereinigen.«.

¹⁰³ Hedde, cit. čl. 253.

¹⁰⁴ Szabó O. P., *Die Auktorität des hl. Thomas*, 129, 147. Ips, Rauss, cit. čl. 275. Isp. Durst, OSB. u *Theol. Prast. Quartalschrift* 1922, 648.

¹⁰⁵ Pègues, cit. dj. *Autour*, 27—28: »S. Thomas, comme Docteur unique (') de l'Église catholique, est littéralement canonisé.«.

enim *Ecclesia duplicitatem in suis Doctoribus*«, pak spominje onu staru legendu, da je tobože Inocent VI kazao: »*et qui eam impugnaverit, semper fuerit de veritate suspectus*«. ¹⁰⁶

Klasični pisci, kao Ciceron, upotrebljavaju riječ »*omnino*« u značenju »*universim*« ili »*generatim*«, ali se ne čini da ovo značenje ima riječ u kanonu. S jedne strane imamo »*Omnino pertractent*«, a s druge: »*Sancte teneant*«. Dakle treba teologiju i filozofiju predavati »*ad Angelici Doctoris rationem, doctrinam et principia*«. No moramo li tu nauku i držati? Kanon veli: »*sancte teneant*«. Kod Forcellinija riječ »*sancte*« znači: »*religiose ... secundum ea quae sancita sunt a legibus, institutis et ritibus*«. ¹⁰⁷ Svakako zakonodavac nije upotrebio riječ »*rigorose*«, ili »*adamusim*« ili »*ominino*« teneant. Nauku sv. Tome treba držati s poštovanjem, koje ne isključuje onu slobodu i sveto natjecanje o kojem govori Pio XI: »*iusta libertas ... sanctam aemulationem*«. Dakle prema onoj sv. Pavla: *veritatem facientes in caritate*.

b) **Redovničko pravo: kan. 589.** — U času, kada je objelodanjen novi crkveni zakonik, bilo je raznih teoloških i filozofskih škola, koje nijesu naučavale u svim pitanjima nauku sv. Tome. Predstavnici tih škola većinom su razni kat. redovi: franjevci (skotizam), isusovci (molinizam, suarezijanizam), redemptoristi, koji tvrde da se nauka sv. Alfonza u nekim važnim pitanjima razlikuje od tomizma, kakvog naučaje banjezianizam. Što treba držati o tim školama nakon kanona, koji smo protumačili? Obvezuje li i redovnike kan. 1366 § 2 općeg crkvenog prava? Kan. 589 § 1, koji smo naveli, upućuje na kanon 1366, i prema tome jasno je, da su i redovnici obvezani da naučavaju filozofiju i teologiju »*ad Angelici Doctoris rationem, doctrinam et principia*«. U kan. 589 § 1 govor je ponajprije o nižim studijima, zatim se naređuje da filozofski kurs traje barem 2 godine, a teološki 4 godine, — i to prema kan. 1366 § 2. Napokon se veli: »*secundum instructiones Apostolicae Sedis*«.

Budući da je Sveta Stolica razne instrukcije dala o redovničkim studijima, nastaje pitanje, da li su one sačuvale vrijednost i poslije Zakonika, tako da se barem implicite sadrže u klauzuli »*secundum instructiones Apostolicae Sedis*«. Većina kanonista, protiv nekolicine, tvrdi, da instrukcije koje su dane prije Zakonika o nižim studijima danas nemaju vrijednosti, dok instrukcije o filo-

¹⁰⁶ Blat, cit. dj., II, 306.

¹⁰⁷ Forcellini, cit. dj., V, 323: »*sancte ... secundum ea, quae sancita sunt legibus ...*«; Koch A., Die Auktorität in der Lehre von der Gnade und Prädestination, u Theologische Quartalschrift, 1891, 487: »*mögen sich die Theologen — in den wiederbegonnen thomistischmolinistischen Streitigkeiten — stets nur von dem paulinischen Geiste des ἀληθεῖς ἐν ἀγάπῃ (Eph. 4, 15) leiten lassen*»; Ehrle, Scholastik, 69.

zofsko-teološkim studijima imaju. Nadalje, pitanje nastaje, da li se riječi »secundum instructiones« odnose samo na trajanje filozofsko-teoloških studija, ili samo na način, kako su redovnici dužni da se drže nauke sv. Tome, ili na jedno i drugo. Neki, kao Cance, misle, da se instrukcije protežu i na trajanje filozofsko-teoloških studija i na tomistični duh u tim studijima. Vermeersch-Creusen vele: »Biederlack-Führlich non improbabiler instructiones intelligunt de solo modo quo S. Thomae inhaerendum sit, atque indicant ut eas continent, encycl., Aeterni Patris, Leonis XIII et varias instructiones particulares religionum«. Ovo mišljenje usvajaju Sipos, Cocchi i neki drugi.¹⁰⁸ I deklaracije — veli Coronata — koje su dane prije Zakonika, imaju snagu instrukcija, iako se ne zovu instrukcijama.¹⁰⁹

Ako sada bacimo pogled na razne katoličke redove, vidjet ćemo da su i prije promulgacije novog Zakonika i poslije dobivali razne upute, instrukcije obzirom na metodu u filozofsko-teološkim naukama. Pio XI ponovio je riječi Benedikta XV i hvalio dominikanski red stoga, što se je uvijek držao nauke sv. Tome. Dominikanci se moraju strogo držati kanona 1366 § 2.

Za isusovce vrijede upute, koje im je dao O. Ledóchowski i Benedikt XV. Oni su dužni da sv. Tomu drže za svoga vlastitoga učitelja i da njegovu nauku slijede u glavnim točkama, inače pak svaki je slobodan da odabere ono, što mu se čini vjerojatnijim: »In caeteris libertas Nostris relinquatur, ita tamen, ut non recedant ab eo, nisi gravate admodum et rarissime.«¹¹⁰

Franjevci su, kako smo vidjeli, u prošlim vjekovima imali svoju školu, svoje učitelje, i ta škola igrala je vidnu ulogu u

¹⁰⁸ Vermeersch-Creusen, t. I., lib. II, pars II, 430; Biederlack-Führlich, cit. dj., lib. II, pars II, 171. Cocchi G., Congr. Miss, Commentarium in Codicem Iuris Canonici, Taurinorum Augustae 1922, lib. II, pars II, 168: »doctrina S. Thomae sequenda est ad normam enc. Leonis XIII 'Aeterni Patris' et particularium instructionum quae singulis religionibus datae sunt...«. Cance A., Le Code de droit canonique, Paris 1932, II, 107: »il s'agit uniquement des instructions apostoliques relatives à la DURÉE des études philosophiques et théologiques et à l'esprit thomiste dans lequel elles doivent étre faites...«. Sipos S., Enchriridion Iuris Canonici, ed. 2, Pécs 1931, 370: »non improbabiler significant instructiones datas de solo modo, quo S. Thomae inhaerendum sit«.

¹⁰⁹ Coronata, cit. dj. I, 756: »illae declarationes anteriores vim instructionum licet instructiones non appellentur habere videntur...«.

¹¹⁰ Isp. Inauen A. S. J., Stellung der Gesellschaft Iesu zur Lehre des Aristoteles und des hl. Thomas vor 1583, u Zeitschrift für kath. Theologie XL (1916) 201—237; Jésuites, u Dict. Théol. Cath. (lijep članak O. Le Bacheleta).

razvoju katoličke znanosti. Bilo bi zaista začudno, da bi Crkva zabacila danas onu školu, koja je dne 8 prosinca 1854 mogla slavo-dobitno gledati, kako je upravo jedna od bitnih njezinih teza postala člankom vjere. I Lav XIII naređuje franjevcima da se drže svoje škole, a slavno vladajući Pio potvrđuje § 277 generalnih konstitucija: »In doctrinis philosophicis et theologiacis Scholae franciscanae ex animo inhaerere student: ceteros scholasticos, Angelicum praesertim Doctorem D. Thomam, catholicarum scholarum caelestem Patronum, magni faciant.«¹⁴¹ Ako sada ovaj paragraf promotrimo

¹⁴¹ Regula et Constitutiones, 48. — De Thöth, cit. dj. 45 imao je snage da reče, kako je paragraf franjevačkih konstitucija učinjen »secondo lo spirito e la mente, che noi diffendiamo...«. Tvrdi da je Siksto V dao franjevcima sv. Bonaventuru kao vlastitog učitelja. Zar Siksto V nije čitavoj kat. Crkvi dao Bonaventuru za učitelja? Nije li Bonaventura svečano proglašen Doctor Ecclesiae? U riječima »coeteros scholasticos, Angelicum praesertim doctorem divum Thomam, catholicarum scholarum caelestem patronum, magni faciant«, toskanski župnik nalazi, da se razilaze. Naravski, De Töth navada i pismo Lava XIII od god. 1885. Duns Skot je isključen a priori. Veli, da ga nitko neće uvjeriti da pod onim »scholae franciscanae« može biti Oštroumni učitelj. Zaista, malo je komu do toga što toskanski župnik u prvom predmetu misli, i njegova knjiga uopće ne bi zasluživala da se spomene u Bogoslovskoj Smotri, da već nekj nijesu uputili na nju naše bogoslovске zborove. God. 1932 objelodanio je O. Scaramuzzi poznato djelo: »Duns Scoto, Summula«. I stručne revije, i razni listovi u Italiji simpatično su pozdravili ovo djelo, (Isp. Vita e Pensiero, a. XVIII, 1932, 289; Rivista di filosofia neoscolastica, srpanj 1932; L'Osservatore Romano, 26 lipnja 1932; Regime Fascista 4-6-1932; Marzocco, travanj 1932; Leonardo, srpanj 1932; Giornale Critico della filosofia Italiana 1932, str. 390—392; Rassegna Nazionale, sječanj 1934; Verbum Domini, 1932, 124; Vita Minorum 1932, 140—143; L'Avenire d'Italia, 4 svibnja 1932; Antonianum 1932, 501—502; Il Nuovo Occidente, 10 veljače 1935; Archivio di filosofia 1932, 96—98 itd). Pantomist De Thöth teška je srca gledao, kako se skotizam u Italiji obnavlja, pak je objelodanio brošuru: »Errori e pericoli dello Scotismo«. Ottaviano, u Sofia 1933, 120—123 veli, da brošura ne zaslužuje da se uopće ljudi na nju osvrću. Veli da De Thöth očituje: »spirito di intolleranza e di oppressione, che è quanto di più contrario possa immaginarsi a quella caritas in visceribus Christi che è la prima dote del cristiano...«. De Töth ne razumije — veli Ottaviano — apsolutno ništa; on je tendenciozam..! Na obranu Duns Skota ustaje energično glasovia La Civiltà Cattolica 1932, 466—475; 1933, 162—165. Napokon De Thötha osuđuje tomist Castagnoli, u Divus Thomas (Piacenza) 1933, 530. Castagnoli pita, da li je toskanski župnik uopće

u svijetlu kan. 589, 1366 i raznih drugih crkvenih dokumenata i instrukcija, njegovo nam je značenje jasno.

Riječi: »In doctrinis philosophicis et theologicis« treba shvatiti u smislu riječi kan. 1366 § 2: »philosophiae rationalis ac theologiae studia«. Dakle racionalna filozofija (logika, kritika, ontologija) i spekulativna teologija (dogmatika i moralka). Što je »schola franciscana«? U konstitucijama koje je odobrio Lav XIII bilo je rečeno: »antiquae scholae franciscanae«. Neki su razlikovali stariju franjevačku školu na čelu sa Bonaventurom i Haleškim od skotistične škole, te su mislili da je Duns Skot isključen. No činjenica je da je oštromni učitelj samo nastavio i usavršio stariju franjevačku školu, tako da je skolastična škola postala sinonim franjevačke škole. Red je službeno proglasio Duns Skota vođom svoje škole, i Crkva je u prošlim vjekovima to odobrila. Stoga, da se ukloni svaka sumnja, u konstitucijama odobrenim god. 1922, izostavljen je izraz »antiquae«, a nadodan »ex animo«, što znači, da franjevački profesori moraju svojski, ozbiljno oko toga nastojati da se drže nauke svoje škole. Ipak ne smiju zanemarivati i druge skolastične pisce. U konstitucijama odobrenim za Lava XIII bilo je kazano »quin tamen caeteros scholasticos negligant«. No budući da je u novom crkvenom Zakoniku izričito stavljen sv. Toma, stoga se u novim konstitucijama izričito i to spominje, da treba uvelike cijeniti druge skolastične pisce, a posebno sv. Tomu, koji je zaštitnik katoličkih škola. Franjevački profesori treba da proučavaju čitavo zlatno doba skolastike. Treba da uvelike cijene one pisce, koji su poput stare dominikanske škole prije svega nastojali da Boga upoznaju i dušu spase. Zatim Alberta Velikoga, koji je pokušao da dovede u harmoničnu cjelinu grčku mudrost i kršćansku nauku. Nadalje velikog preteču Duns Skotova, Henrika Gandavskoga; Godfrida de Fontibus, Egidija Rimskoga, Duranda de S. Porciano. Ne smiju se zaboraviti ni oni veliki pisci, koji su na čelu sa Suarezom u 16 i 17 vijeku obnovili skolastičnu znanost na raznim univerzama u Španjolskoj, Italiji, Francuskoj, Poljskoj, Češkoj, Njemačkoj itd. No posebno treba da cijene velikoga Akvinca, zaštitnika kat. škola. Na taj način franjevci naslijeđuju svijetli primjer svoga vođe Ivana Duns Skota, o kojemu veliki dominikanski učenjak Ivan od sv. Tome izjavljuje, da je imao poštovanje prema Andeoskom Učitelju: »Scotus in multis D. Thomae doctrinam impugnavit, sed hoc

mislio, što je pisao: »la lettura di quelle 96 pagine rivela una tale deviazione di pensiero e una tale acredine di giudizio da domandarsi se l'A. ha riflettuto seriamente prima di scrivere.« Castagnoli veli: »Non ostante la nostra fondamentale divergenza dal pensiero scotista, ci sentiamo di dover dire una parola di riprovazione contro scritti del genere di quello del De Thöth«. Ipak je toskanski župnik ponovno se javio. Ozbiljni ljudi u Rimu rekoše, da je najbolje na nj se ne osvrćati!

magna cum modestia et nulla irreverentia».¹¹² Slično se izrazuje isusovac Possevinus,¹¹³ pobožni kancelar Gerson,¹¹⁴ Wadling¹¹⁵ i mnogobrojni drugi pisci. Ako su dakle sinovi sv. Franje tako postupali u prošlim vijekovima, slijedeći primjer Ivana Duns Skota,¹¹⁶ koliko radije će to činiti danas, kada je Crkva sv. Tomu proglasila i zaštitnikom kat. škola i »Studiorum Ducem».¹¹⁷ Crkva je izjavila da su danas »normae tutaee» neke od onih teza, koje su neki nadbiskupi u 13 vijeku osudili kao pogibeljne ili čak heretične. Slijedeći direktive crkvenih poglavara franjevci su u prošlim vijekovima zabacivali te teze, a danas treba da opet slijede crkveno učiteljstvo koje veli, da te teze ne samo da nijesu heretične nego dapače, da su pouzdane smjernice. Dakle sistem sv. Tome u svojoj općenitosti uzet u skladu je s objavljenom naukom.

Franjevci iako su dužni da nastoje držati nauku svoje škole nijesu obvezani slijediti pojedine teze ni Skota ni Bonaventure ni Haleškoga ni drugih predstavnika te škole. Za nje ne opstoji ona:

¹¹² Ioannes a S. Thoma O. P., *Cursus theologicus*, disp. I art. 3, Parisiis 1883, I, 318.

¹¹³ Possevinus A., *Apparatus Sacri*, tom. II, Venetiis 1606, 170: »Nunquam suam sententiam profert in aliorum iniuriam».

¹¹⁴ Gerson J., *Secunda lectio contra vanam curiositatem in negotio fidei*, consid. 5, *Opera Omnia*, Hagae Comitum 1728, I, 100.

¹¹⁵ Waddingus L., *Annales*, VI, 143: »Nunquam Thomam exagitavit, quem in summa habuit reverentia, cuius sanctum nomen ubique reticuit, in quem verbum nullum, quod offensionis umbram prae se ferret, effudit».

¹¹⁶ Dominicus de Gubernatis a Sospitello, *Orbis seraphicus*, Romae-Lugduni 1685, IV, 128; Holzapfel-Hasselbeck, *Manuale Ordinis Fratrum Minorum*, Frigiburgi 1909, 502.

¹¹⁷ Pri otvoru školske godine u »Athenaeum Antonianum«, general Leonardo M. Bello, »Athenaei Cancellarius Magnus« kazao je među ostalim: »Adhuc optatum votumque meum vobis omnibus exprimentum habeo: ut nimirum in Facultatibus Philosophica et Theologica B. Ioannis Duns Scotus, Doctor Marianus ac Subtilis tamquam magister habeatur. Professores et Studentes doctrinae eius incumbant, et eius opiniones perspicuo facilique stilo explicare curent. Hoc optatum votumque meum etiam pro vestri programmatis parte habeatur...« (*Acta Ordinis Fratrum Minorum* LIII (1934) 45). Budući da uopće nije ni spomenut sv. Toma, koji je zaštitnik kat. škola i Studiorum dux, nije se čuditi što je govor franjevačkoga generala kod nekih u Rimu izazvao negodovanje. Stoga je Preč. Bello dao izjavu, u kojoj naglašuje da franjevci časte sv. Tomu i kao »Patronum scholarum nostrarum« i kao »Magistrum«, ali ističe, da nitko nema prava tražiti od franjevaca više nego traži sv. Crkva. Donosi one značajne riječi Pija XI, navoda paragraf 277 konstitucija, te statute Ate-neuma, u kojima se izričito veli: »Scholae Franciscanae gloriosam traditionem continuabit...« (*Acta Ordinis* 1934, 257).

»Magister dixit«. Treba da nasljeđuju same skolastične pisce, koji su, kad su postojali važni razlozi, napuštali i po koju tvrdnju ovog ili onog sv. Oca. Njihov uzor mora biti veliki genij Augustin, koji je kazao da u svim svojim djelima želi imati »non solum pium lectorem, sed etiam liberum correctorem«. ¹¹⁸ Njihova je sveta dužnost da u predavanjima drže onu lozinku: *In necessariis unitas, in dubiis libertas, in omnibus caritas!*

5. **Teološka Suma sv. Tome.** — Među djelima Andeoskog Učitelja posebno mjesto zauzimalje *Summa Theologica*. Sve do svršetka 15 vijeka *Libri Sententiarum* Petra Lombardskoga bili su priručnik u školama. God. 1480 dominikanci u Paviji uvadaju teološku Sumu sv. Tome kao priručnik. ¹¹⁹ Tom se metodom služe i isusovci. I tako je od 15 stoljeća do danas napisano do 90 raznih tumača »*In Summam universam*«, osim tumača u pojedine knjige. ¹²⁰ U naše doba Crkva je izrekla pohvalan sud o teološkoj Sumi sv. Tome, tako da je neki tomisti smatraju materijalnim objektom crkvenog odobrenja. U *Motu proprio: Doctoris Angelici, Pio X* naredio je da na univerzama i institutima, koji daju doktorat, Suma sv. Tome bude kao neka vrst priručnika: »*Summam theologicam S. Thomae tamquam praelectionum suarum textum habeant, et latino sermone explicent...*« ¹²¹ Ovaj je dekret vrijedio samo za Italiju i pripadne otoke: »*Pro Italia et insulis adiacentibus*«. No pantomisti, koji su mislili da je Papa u *Motu proprio: Doctoris Angelici*, odobrio isključivo tomističnu nauku, nastojali su dokazati, kako taj dekret vrijedi i izvan Italije. God. 1916 postavljen je upit na sv. Kongregaciju: »*Utrum Summa Theologica S. Thomae habenda sit in scholis de quibus supra, uti textus consultationis vel uti textus praelectionum, saltem quoad partem scholasticam*« Odgovor je glasio: »*Summa Theologica S. Thomae habenda est uti textus praelectionum quoad partem scholasticam quaestionum; ita sc. ut, una cum aliquo textu, qui ordinem logicum quaestionum indicet et partem positivam contineat, habeatur prae manibus et explicetur Summa Theologica quoad partem scholasticam*«. ¹²² Dakle ovaj dekret, kojim se tumači naredba iz *Motu proprio: Doctoris Angelici*, kaže izričito, da Suma vrijedi samo za skolastični dio. U doba kada pozitivna metoda obuhvaća sve više maha, Crkva je protumačila odredbu Pija X tako, da se Suma uzme za spekulativni dio predavanja. Ostalo je međutim i nadalje pitanje, na koga se proteže ova naredba?

¹¹⁸ Augustinus, *De Trin.* I. III, proemium, n. 2 (PL 42, 869).

¹¹⁹ D'Albi J., cit. dj., 89.

¹²⁰ Xenia Thomistica, III, 449—458.

¹²¹ AAS VI (1914) 340. *Jsp. Pesch Ch., Die Summa Theologica des hl. Thomas v. Aquin als Schulbuch, u Stimmen der Zeit LXXXVIII (1915) 11—25.* Proti Pescha ustao je dominikanac Horváth.

¹²² AAS VIII (1916) 16.

Creusen zaključuje, da dekret od god. 1916 jednako kao i dekret od god. 1914 ima vrijednost samo za Italiju sa pripadnim otocima. I zaista god. 1916 samo je postavljeno pitanje o pravom značenju odredbe, koja je sadržana u dokumentu pod naslovom: »Pius X. Motu proprio pro Italia et insulis adiacentibus«. Stoga Creusen o dekretu od god. 1916 veli: »Cum responsum ad Im dubium Motus proprii Doctoris Angelici vim interpretetur, eius tamen obligationem non augeat, ad scholas Italiae et insularum adiacentium pertinet«. ¹²³

K tome, treba imati pred očima da ni Codex Iuris Canonici ni apostolska konstitucija Deus scientiarum Dominus nigdje ne spominju teološke Sume sv. Tome. Filozofski i teološki fakulteti moraju se ravnati prema »Deus scientiarum Dominus«. A tu, u čl. 29 trećega odsjeka, gdje je govor o općoj metodi naučavanja, nema ni spomena o Sumi kao tekstu ili priručniku u školama: »In facultate theologica principem locum teneat sacra theologia. Haec autem disciplina methodo cum positiva tum scholastica tradenda est; ideo veritatibus fidei expositis et ex sacra Scriptura et Traditione demonstratis, earum veritatum natura et intima ratio ad principia et doctrinam S. Thomae Aquinatis investigentur et illustrentur«. ¹²⁴ U ordinacijama Sv. Kongregacije Studija od 12 lipnja 1931, naređuje se, da se imadu držati odredbe u enciklici »Aeterni Patris« i »Studiorum Ducem«, gdje opet nema govora o Sumi kao priručniku. ¹²⁵ Prema tome, danas ni u Italiji ni u drugim državama, nitko nije obvezan da uzme teološku Sumu sv. Tome kao školski tekst ili udžbenik. ¹²⁶

Suma sv. Tome, pa ne znam kakova bila njena arhitektonska snaga, ne sadržaje sve filozofsko-teološke rezultate do kojih je

¹²³ Periodica, t. VIII (1919) 287.

¹²⁴ AAK XXIII (1931) 253.

¹²⁵ AAS XXIII (1931) 268.

¹²⁶ O. Ledóchowski u navedenom pismu za svoje članove određuje Sumu teološku, ali nadodaje: »iis ipsis commentariis quos Aquinas composuit, novi articuli, immo quaestiones novae sunt inserendae... In multis tandem articulis nonnulla forte fuerint substituenda; at certe argumenta haud pauca et quam plurimas auctoritates ex divinis Litteris et ex scriptoribus sacris vel profanis sine dubio adici opus est. Quas quidem additiones et substitutiones nemo mirabitur, qui cum acta Conciliorum, Tridentini et Vaticani in primis, et multiplices inter theologos catholicos controversias, haereticorum atque atheorum errores, tum etiam conspicuos in rebus naturalibus, biblicis, patristicis, litterariis, historicis progressus vel leviter consideraverit...«. I stoga nadodaje učeni general: »Propter has igitur rationes vix non necessarius est alter liber textus, qui et ordinem logicum quaestionum praesenti statui scientiae theologicae convenientem exhibeat et additamenta opportuna complectatur«. Zeitschr. f. kath. Theolo. 1918, 245.

ljudski genij došao od god. 1274 do danas, niti kao isključivi priručnik odgovara zahtjevima 20 vijeka.¹²⁷

Poslije sv. Tome moralka se odijelila od dogmatike, pastorka od moralke, razvile se posebne teološke discipline: katehetika, homiletika, liturgika, crkvena povijest itd. I Crkva u kan. 1365 nalaže da sve to svrše oni, koji se pripravljaју za svećenički stalež. Ona nalaže učenje sv. Pisma, crkvenog prava, crkvenog pjevanja, praktične vježbe »de ratione tradendi pueris aliiisque catechismum, audiendi confessiones, visitandi infirmos, assistendi moribundis«. Sve to treba svršiti redovito u 4 godine. Ako bi se uzela Suma kao priručnik, bi li se mogla svladati ta materija, izvršiti taj program i kako? Benediktinski pravnik Augustine tvrdi, da se Suma ne bi mogla svršiti ni za deset godina, bez obzira na druge teološke discipline, koje današnje doba zahtjeva.¹²⁸ Istina, sv. Toma veli, da je Sumu sastavio »za početnike« i da je izbacio mnoga beskorisna pitanja, ali je također činjenica, da je sv. Toma mislio na početnike 13 vijeka, a ne 20 vijeka, i da se u njegovoj Sumi ipak nalazi dosta suvišnih, beskorisnih i danas nesavremenih elemenata.

Dok je svrha sjemenišnih škola, da se klerici dovoljno izobrazе i pouče, kako će uspješno moći vršiti svećeničku misiju, svrha je univerza da upute učenike u znanstveni rad, kako bi mogli postati profesori, naučenjaci. U »Deus scientiarum Dominus«, odmah na početku čitamo: »Universitatum et Facultatum studiorum ecclesiasticorum finis est: auditores disciplinis, quae sacrae vel cum sacris connexae sunt, secundum doctrinam catholicam altius instituere; eos ad fontium cognitionem, ad investigationis laboris-

¹²⁷ Isp. Der Katholik 1917, 142.

¹²⁸ Augustine Ch., O. S. B., cit. dj. 294: »The bulky commentaries needed to elucidate the 'Summa' would require ten years of study, not to mention other branches which are equally necessary now-a-days...« — Augustine ističe, kako bi bila želja Crkve da se uvede Suma, ali da je to nemoguće. Coronata, cit. dj. II, 295 veli: »Summa S. Thomae, alio tamen textu integrata, textus officialis scholae esse debet in Seminariis quae gradus academicos facultatis theologiae conferre ex privilegio apostolico possunt.« (Cfr. Motu proprio Pij X 'Doctoris Angelici' 29 Junij 1914; Decret. S. C. De Seminariis etc., 7 Mart. 1916; Instruct. a. 1920, IX, a). In aliis autem scholis cursus theologici nec methodus, nec doctrina S. Thomae sequenda praecipitur; de se tamen patet doctrinam tanti doctoris magni semper esse faciendam«. Str. 292 bilj.: »Quae instructio licet pro Italia directe data sit, commendatur tamen a S. Sede etiam aliis nationibus; cfr. litteras Benedicti XV 'Saepe nobis', 30 Nov. 1921, AAS XI, 554 sq.«. Govor je o instrukcijama za talijanska učilišta (Monitore ecclesiastico sv. XXXIII, 169). U pismu što ga spominje Coronata od 30 nov. 1921 upravljenom češkom episkopatu nije spomenuta Suma teološka sv. Tome, Papa nuzgredno veli, da Česi mogu izrabiti i upute dane za Italiju. Uostalom Coronata je pisao prije »Deus scientiarum Dominus«.

que scientifici usus atque ad magisterium exercendum instruere; denique iisdem disciplinis excolendis provehendisque quam maxime consulere.¹²⁹ Na filozofskim fakultetima treba proučiti osim filozofije u strogom smislu riječi: povijest filozofije, eksperimentalnu psihologiju, razne probleme iz biologije, antropologije, matematike, fizike, kemije, koji imaju odnošaja s filozofijom, a zatim dolazi: »Interpretatio textuum selectorum ex Aristotele et S. Thoma Aquinate.«¹³⁰ Dakle nije Tomina Suma, nego tumač nekih izabranih tekstova ne samo iz Tominih nego i Aristotelovih djela. I to vrijedi samo za čisto filozofske fakultete. Na teološkim fakultetima, gdje se nabrajaju »Disciplinae tradendae« Tomino ime nije uopće spomenuto.

Sedam vjekova nas dijeli od sv. Tome. Danas su druge okolnosti i druge potrebe i zahtjevi nego u srednjem vijeku. »Naše se doba razlikuje od srednjega vijeka — kazao je dr. Barac — kao što se nebo Kopernikovo razlikuje od neba Ptolomejeva. Ne može dakle biti puka repristinizacija misli onoga doba dorasla mišljenju našega duha.«¹³¹ Ako se to može reći o »mislima« koliko više o priručnicima? Sv. Toma imao je kao priručnik »Libri sententiarum« Petra Lombarda. Tomisti su kasnije uzeli Sumu, a skotisti »Opus Oxoniense«. To je imalo i dobrih i loših posljedica. Dr. Barac zajedno s Mercierom ističe, kako su skolastici u 16 vijeku zaboravili na pozitivnu znanost, a ova se nije obazirala na njih.¹³² Dok je Viktorija zajedno sa Melkiorom Kanom htio ujediniti skolastiku s humanizmom, Banez je smatrao da je to nekorisno i nepotrebno. Soto izrugiva »seriem sophismatum« kod skolastika. Mnogi su dapače zaboravili i na patristiku i na sv. Pismo. Tumačitelji Sume kao što i tumačitelji »Opus Oxoniense« nijesu često pazili na prave i prvotne izvore teološkog znanja, nego su od teologije učinili siste-

¹²⁹ AAS XXIII (1931) 247.

¹³⁰ AAS XXIII (1931) 272.

¹³¹ Barac, cit. dj. 76.

¹³² Barac, vit. dj., 96. — »Pogrješka je skolastike 16 i 17 vijeka veli Mercier, »da se nijesu obazirali na znanost svoga vremena; oni su nju prezirali, nijesu bili s njom u dodiru, zato se znanost nije obazirala na njih. Da su radije mjesto odgovora a priori na mnoga pitanja (n. p. o formi, prirodi i gibanju nebeskih tjelesa; o utjecaju zvijezda na imaginaciju, o generatio aequavoca itd; u teologiji: konjekturalne dedukcije o uvjetima stanja naturae purae, o detaljnom načinu, kako su prvi roditelji kušani itd. kazali: ignoramus, bili bi sebi i nama prištedili mnogu gorcu...« Ja sam BS, str. 53 donio citat prema časopisu »Hrvatska Straža« 1908, 173. Dr. Bauer cit. čl. upozorio je kako je »Hrvatska Straža« iskrivila Barčev citat, a dr. Eterović, kako je dr. Barac po smislu naveo Merciera. Dr. Marić, cit. čl., 460 zgodno zapaža: »da je sud kard. Merciera, što ga navodi dr. Barac jednostran«. U 17 vijeku bila je obnova i procvat skolastike, ali ta obnova nije bila onakova kakova je imala biti, da postane trajna i plodonosna.

matsku znanost vjere, gotovo racionalnu znanost. Gomilali su se svesci, u kojima su se ponavljale iste misli. Duhovi ozlovoljeni i izmoreni razdjeliše se: jedni se opredjeliše za protestantizam te su na razne načine izrugivali skolastiku, a drugi, koji su ostali katolici pišu »Cursus«, »Compendium«, »Clypeus« i djela, koja nijesu bila na visini. Jedan je prepisivao drugoga, i tako se došlo u 19 vijek — vijek velike dekadence teološke znanosti.¹³³

Ne smijemo dopustiti, da se povijest opetuje! Dr. Barac ističe, kako usavršavanje i teološke znanosti ovisi o metodi, koju upotrebljavamo. Promatrajući čudesni razvoj znanosti nakon aplikacije analitične metode, on veli: »I teologija treba da se pomiče naprijed, treba da upotrebi moderna pomagala u obradivanju vjerskih istina, da ne bude petrefakt... Metodu određuje uvijek priroda znanosti i prilike vremena.«¹³⁴ Slično je pisalo god. 1917 uredništvo znamenite kat. revije »Der Katholik«. Tu među ostalim čitamo: »Lako razumijemo, da se škola sv. Tome, koju zastupa dominikanski red, strogo drži teksta teološke Sume, da sačuva tomističnu tradiciju. Ona ima pravo da tako čini, i u tom ju je smislu hvalila Sv. Stolica. Ali ono što odgovara specijalnom cilju ove škole, ne može biti mjerodavno za sve.«¹³⁵

*

»Thomae doctrinam Ecclesia suam propriam edixit esse«. Ove je riječi kazao Benedikt XV u enciklici »Fausto appetente die«, gdje nije govor ex professo ni o teologiji ni o filozofiji sv. Tome, nego o sv. Dominiku, prigodom sedamstogodišnjice njegove smrti. I gle! O. Bošković misli, da može odmah zaključiti, kako je Crkva poistovjetovala svoju nauku s naukom sv. Tome, i nauku sv. Tome sa svojom naukom, pak dosljedno, kako mora osuditi sve ono što se protivi toj nauci = čistoj istini! No zar Crkva nije proglasila

¹³³ D Albi, cit. dj., 89—90.

¹³⁴ Barac, cit. dj. 71: »Dok su Bellarminove Disputationes i Melchior Canovi Loci theologici nesavladljiva utvrda protiv novotara 16. vijeka, postaju ta neprolazna djela bez vrijednosti u očima deista ili racionalista. Dok je 'Summa Contra Gentiles' jamačno najdublja kršćanska filozofija, nema sumnje, da se savremenika mnogo više dojmio Chateaubriandov Génie du Christianisme ili Lacordairove Conférences. Moderni Mercierov 'Cours de Philosophie' veće je koristi u romanskim zemljama, negoli Augustinov velebni 'De civitate Dei' ili Tomina 'Summa theologica'. Svako doba hoće svoje...« Da se ispravno shvate ove riječi, treba imati pred očima okolnosti u kojima je dr. Barac pisao, cilj za kojim je išao. U Der Katholik 1917, 142 čitamo: »Die heutige Zeit erfordert die Erörterung einer Menge von Fragen, die in der Summa nicht behandelt werden...« Itiče, kako danas u obrani vjere nije dosta donijeti dokaz iz patristike nego i poteškoće iz povijesti dogmi. Upozoruje na manjkavosti »Summa theologica« benediktinca Janssensa i na djela kardinala Billota.

¹³⁵ Der Katholik 1917, 142.

i nauku sv. Augustina svojom naukom? Zar je uistinu kat. Crkva tako siromašna, tako ograničena da bi imala samo sv. Tomu? »Inhonorant Ecclesiam — piše s pravom isusovac Poza — qui eam facit tam pauperem et inopem quod uno solo Doctore exornetur, cum multos Doctores habeat. Iniuria Deo irrogatur extinguendo omnia luminaria et volendo ut una sola lux remaneat.«¹³⁶ Sv. Toma danas ima posebno mjesto u kat. Crkvi. Crkva je kazala da su 24 teze, u kojima se nalazi sinteza tomistične filozofije, pouzdana smjernica. Takovu čast nije do sada iskazala nijednomu skolastičnom piscu. Crkva je izrazila želju u više navrata, i napokon naložila, da se Tomina nauka u školama predaje. Ona ga je proglasila »Studiorum Ducem«. Ali niti je kazala, niti će ikada kazati, da je Toma nepogrešiv. Bio je velik među suvremenicima Augustin, ali zato nije ni Jeronim bio malen ni antikatolik. Velik je Toma, ali zato nijesu ni svi drugi maleni. Vjekovita filozofija = tomizam = istina = nauka kat. Crkve. I obratno: nauka kat. Crkve = istina = tomizam = vjekovita filozofija. Ovakav zaključak protivi se izričitoj nauci sv. Tome. On je i antiteološki.

Nakon što je u Francuskoj O. Pègues kazao, da je sv. Toma kao jedini učitelj Crkve »doslovno kanoniziran«,¹³⁷ Rougier je isticao, da je Crkva »ex cathedra« definirala tomizam!¹³⁸ Protivnici skolastike na razne su načine izrugivali kršćansku filozofiju i Crkveno Učiteljstvo. Katolički učenjaci upozorili su protivnike, da pantomisti, a ne sveta kat. Crkva poistovjetuju teologiju sa philosophicum inventum.¹³⁹ Kanonizirati jedan sistem — dovikuje dominikanac Chenu — protivi se samoj naravi dogme u njenom bitnom pravilu.¹⁴⁰ »Vjera je samo jedna — nadodaje drugi dominikanac Lemonyer — i kat. Crkva nije, koliko znam, inkorporirala vjeri teologiju sv. Tome. Štaviše, kada je poglavito svoje štovanje iskazala onomu koga nazivljem Zajedničkim Učiteljem, ona nije uništila druge učitelje. Ako ih ima koji to drže, oni se varaju!«¹⁴¹

»Nije čudo (treba i to priznati) — veli prof. Zimmermann — da su postali protivnici skolastike oni, koji je poznaju samo po takvim njezinim učenicima, u čiju kategoriju spada kod nas domi-

¹³⁶ Poza J., *Elucidarium Deiparae*, Lugduni 1626, 120.

¹³⁷ Pègues, *Autour de s. Thomas*, 28. — Maritain (A. N. 184) tumači što znači »kanonizirati filozofiju sv. Tome«. No čemu uopće upotrebljavati taj izraz?!

¹³⁸ Rougier, *La scolastique et le Thomisme*, Paris 1925. Ips. *Descoqs*, *Archives* 1935, 65—67; Baudux, cit. čl., 522.

¹³⁹ Isp. *Descoqs*, cit. čl.,

¹⁴⁰ Chenu O. P., u *Revue des sciences philosophiques et théologiques*.

¹⁴⁰ Chenu O. P., u *Revue des sciences philosophiques et théologiques* 1926, 424; *Descoqs*, cit. čl., 64. — Chenu pobija Lasserra.

¹⁴¹ Isp. *Descoqs*, cit. čl., 65.

nikanac g. Hiacint Bošković.¹⁴² Zar dakle nije bilo u interesu i znanosti i kat. Crkve i samoga tomizma, kada sam iznio činjenice, koje nam govore, da »nauka sv. Tome koju je Crkva proglasila svojom naukom« nije istovjetna s pantomizmom O. Boškovića ni s naukom dominikanske škole, koju bi slijedili »svi kat. učenjaci«, i to tako, da bi morali osuditi i baciti sve što se protivi toj nauci?

II. »SV. TOMA I ONO ŠTO JE IZVEDENO IZ SV. TOME«.

Netko je s pravom rekao: »Sanctus Thomas non est semper Thomista«.¹ Molina i njegovi učenici misle, da je molinizam izveden iz sv. Tome, a dominikanci energično to niječu.² Isusovci tvrde, da je i Suarez vjerni komentator sv. Tome, a dominikanci ga ubrajaju među najveće antitomiste. Sv. Alfonzo izjavio je, da on slijedi nauku sv. Tome, ali da ne može nikako prihvatiti sve ono, što je iz Tominih djela izvela dominikanska škola³...

Međutim, u predgovoru knjige »Andeoski Naučitelj« čitamo, da je sam sv. Otac Pio XI upravio na senjske bogoslove pismo, iz kojeg se razabire: Sv. Toma i ono što je izvedeno iz sv. Tome! Tu se spominje »da tomizam nije više dominikanska filozofija već da su taj sistem usvojili svi katolički učenjaci«!⁴

Što je temelj tomizma? Što je filozofski tomizam? Opstoji li kršćanska filozofija? Pustimo za čas s vida bezbrojna druga pitanja, a promotrimo odgovor samih tomista i katoličkih učenjaka na ova tako bitna pitanja. Bit će nam jasno, da tomizam nije istovjetan s dominikanskom filozofijom, niti su taj sistem usvojili svi katolički učenjaci.

¹⁴² Zimmermann S., *Filozofija i religija*, Zagreb 1937, II, 319: »Imam samo ovo reći: ako netko i zamijeni savjesni naučni rad s profesionalnom propagandom tomizma, ipak i takovo zanimanje ne smije da bude u sukobu s naučnim etosom«.

¹ Sortais, *Histoire de la philosophie ancienne*, Paris 1912, 223—224: »Il faut se garder, comme on l'a fait quelquefois, d'identifier la scolastique avec l'école thomiste, ou même saint Thomas avec ses commentateurs attirés, pris en bloc...« Isp. Elie Blanc, *Dictionnaire de philosophie*, članak »Thomisme«.

² Isp. Rauss, cit. čl., 280—291.

³ Ibid.

⁴ A. N. 22. — Odmah na početku knjige nalazi se motto, ispod kojega čitamo: »Pio XI. Senjskim bogoslovima«. Je li Pio XI upravio na senjske bogoslove bulu, konstituciju, breve, hirograf, encikliku ili apostolsko pismo? Nazad dvije godine pošao sam k Sv. Ocu i ponio lično rasprave, koje sam objelodanio o Duns Skotu. Kardinal Pacelli zahvalio mi je u ime sv. Oca i potakao na daljni rad. Nije mi nikada ni palo na pamet, da objelodanjujem izvratke iz toga pisma, a posebno ne bih mogao da naprosto stavim: »Pio XI«.

1. Što je temelj tomizma? — Tko nije čitao nego Del Prada, Garrigou-Lagrangea, Mahieua i neke druge »stroge tomiste«, mogao bi pomisliti da je istovjetovanje tomizma s realnom distinkcijom između biti i bistvovanja u stvorovima, gotova činjenica. Strogi tomisti misle, da je ova nauka ne samo ključ nego i nužna baza, »temeljna istina čitave kršćanske filozofije«. Stoga se i pišu knjige pod naslovom: »De veritate fundamentali philosophiae christianae«!⁵ Međutim drugi »polovični, lažni tomisti« tvrde, da sv. Toma nigdje nije ex professo raspravljao o tome, što bi morao biti temelj njegova sistema.⁶ Oni misle, da je prvi od skolastika Egidije Rimski naučavao, da se u stvorenim bićima stvarno razlikuje bit od bivanja. Sv. Toma, koji je umr'o god. 1274, nigdje nije tu tezu branio!⁷

I god. 1923 za vrijeme tomistične sedmice u Rimu pozvan je čuveni historik Grabmann, da na temelju povjesnih dokumenata dokaže Urbi et Orbi, kako je sv. Toma zaista bio »strogi tomist«!⁸ No Grabmann ne samo da nije pomirio »polovične« i »stroge« tomiste, nego je »polovičnim tomistima« dao dosta materijala za obranu njihove teze. Münchenski profesor kazao je, da je zaista sv. Toma naučavao realnu distinkciju, ali je također priznao da su ovu nauku od god. 1276 do 1350 nijekali skoro svi pariški profesori, franjevci i jedan dio dominikanaca na čelu sa svojim generalom. To isto treba reći i za neke tomiste izvan dominikanskog reda. Ova činjenica, koju je priznao Grabmann, da su naime ovaj »temelj kršćanske filozofije« nijekali i neki dominikanci, koji su direktni baštinitici nauke sv. Tome, dala je prigodu još jačim borbama među »strogim« i »polovičnim« tomistima.⁹

⁵ Poznato je djelo Del Prada O. P. pod tim naslovom. Cavallera, cit. čl. navada Gardeila, koji je u »Le donnè révéle«, str. 313 kazao: »Pas une ligne de la S o m m e qui ait été écrite indépendamment de cette vérité fondamentale: En Dieu l'essence et l'existence sont un; dans l'être créé l'essence et l'existence ne s'impliquent pas...«

⁶ Chossat M., L'averroisme de saint Thomas, u Archives de philosophie IX/1932/cah. III, 134—177; Descoqs, Thomisme et suarésianisme, u Archives de Philosophie IV/1927/cah. IV, 131 sqq.; Pesch Chr., Ist die Annahme eines sachlichen Unterschiedes zwischen Wesenheit und Dasein in den Geschöpfen das notwendige Fundament der ganzen Philosophie und der spekulativen Theologie?, u Scholastik I/1926/11—49; 216—234. Od str. 235—238 uredništvo se osvrće na napadaj dominikanca Silvestra Sancho, koji je kritizirajući Peschovo djelo »Praellectiones« kazao da Pesch nije tomist.

⁷ Chossat, cit. čl. 140—141.

⁸ Acta hebdomadae Thomisticae Romae celebratae 19—25 Novembris 1923, Romae 1924, 131—190; Descoqs, cit. čl. Thomisme et suarésianisme, 132—134. »Longe maior pars Thomistarum saec. XIII vergentis et saec. XIV ineuntis« naučaje realnu distinkciju (Acta, 185).

⁹ Chossat, cit. dj., 141: »Mais, comment le Dr. Grabmann n'- t -il pas remarqué que son système historique nous demande d'admettre un

Došao je i prvi međunarodni tomistični kongres u Rimu. Postavljeno je pitanje: Kako to, da je trebalo čekati sve do 20 vijeka, da se shvati pravo značenje realne distinkcije, da se pokaže, kako je ta nauka nužni ključ za razumijevanje čitave metafizike, pa i dogme, ili kako kaže Del Prado, da je to »temeljna istina kršćanske filozofije»? Nastala je rasprava o raznim izrekama sv. Tome u »De ente et essentia«, o tekstu u Metaph. 1. IV lect. 2 itd.¹⁰ I dok su »strogi tomisti« izjavljivali, da je njima sve jasno,¹¹ samo ako se apliciraju ona pravila: »distinguo, concedo, nego vel subsdistinguo, concedo et nego«, čuo se glas: »nec in his rebus studium historicum separandum est a studio metaphysico: alioquin historicus esset similis istis exegetis qui corticem sacrae Scripturae rodunt, medullam vero non attingunt«. ¹² I tako je opet imao Mgr Grabmann, historik i spekulativac, da umiri uznemirene duhove. On je izjavio, da je sv. Toma naučavao realnu distinkciju, ali on, kao historik, ne zna, da li je ta nauka »temelj« tomizma.¹³ Smatra, da netko ne mora biti antitomist ako niječe tu realnu distinkciju¹⁴...

Ako je sv. Toma naučavao realnu distinkciju, u kojem ju je smislu shvatio? Realna distinkcija stare dominikanske škole nema puno zajedničkoga s onom koju naučaje Mercier, Sertillanges i drugi.¹⁵ God. 1903 Kuntz u »Revue neoscholastique« žestoko napada nauku o realnoj distinkciji. Mercier odgovara, ali u drugom smislu tumači realnu distinkciju nego li Liberatore, koji je slijedio Ivana od sv. Tome i Kapreola. Dominikanac Poulpique branilac Liberatorovu tezu i napada Merciera¹⁶...

Dakle: »Sv. Toma i ono što je izvedeno iz sv. Tome«. Možeš misliti o samom temelju tomizma što te je volja, samo treba reći da si tomist, da si tu nauku izveo iz sv. Tome! I takav tomizam bio bi istovjetan s istinom, koju mora svatko držati! Pravom je kazao dominikanac Congar, da bi bolje bilo pustiti slobodu, nego

effet sans cause?... Il nous faut ici une explication, un Deus ex machina quelconque; sinon, c'est un cauchemar.

¹⁰ Descoqs, Thomisme et suarézianisme, 146—7. Acta Congressus, 260. Pelster veli: »Notissimus textus ex Met., 1. IV, lect. 2, dicitur quidem vel mediocriter versatis in operibus S. Thomae nullam facere difficultatem, cum tamen puto etiam versatissimis maximam difficultatem afferre...«

¹¹ Descoqs, Thomisme et suarézianisme, 154.

¹² Ibid., 155: »Le P. Garrigou-Lagrange ne veut pas s'inquiéter de la provenance des matériaux dont s'est servi saint Thomas pour construire sa synthèse. C'est évidemment se condamner à ne pas comprendre celle-ci dans son sens vrai et authentique, et à en donner une interprétation a priori qui, du point de vue historique, sera dénuée de toute valeur.«

¹³ Acta Congressus, 262.

¹⁴ Grabmann M., Mittelalterliches Geistesleben, München 1926, 551.

¹⁵ Descoqs, Thomisme et suarézianisme, 139.

¹⁶ Ibid.

onima, koji nijesu tomisti, nametati iluzornu dužnost da se prikažu pod firmom sv. Tome.¹⁷ Postaviti kao temelj tomizma tezu tako nestalnu, a onda siliti ljude da prihvate tomizam, to znači kako je kazao isusovački general Ledóchowski, voditi ljude k modernističkom i agnosticističkom relativizmu.¹⁸

2. Što je tomizam? — O. Gény S. J. ističe, kako su dominikanci Mandonnet i Destrez stavili u »La bibliographie thomiste« razna djela, koja naprosto raspravljaju o skolastici uopće. Tomizam — veli on — dobiva razna značenja. Jedni misle, da je tomizam najvjerniji tumač peripatetizma, a drugi ga smatraju kršćanskim peripatetizmom.¹⁹

Iz onoga što je dosad rečeno, razabire se da će biti različan odgovor na pitanje, što je tomizam, prema tome da li pod »tomizmom« razumijevamo bitne, nužne elemente zajedničke raznim kat. školama ili elemente, koji su vlastiti dominikanskoj školi.

Sertillanges zanosno opisuje, kako sav tomizam nije u sv. Tomi. U Tominim djelima ima praznina, a posebno »apstraktni logizam«; treba razlikovati ono što je vječno od onoga što je prolazno. Materija i forma, substancija i akcident — to bi moglo i iščeznuti, a da pri tom ništa ne pretrpi bitno stanovište tomističnog duha. Može doći tomizam, koji će biti prema tomizmu 13. vijeka kao Novi Zavjet prema Starome...

Descoqs pita zašto bi se takav tomizam zvao radije tomizmom nego li platonizmom ili skotizmom? Misli, da između Maritainova i Sertillangesova tomizma treba naći jedan srednji tomizam²⁰...

¹⁷ Bulletin thomiste, oct. 1933, (1074—75).

¹⁸ Zeitschr. für kath. Theol. 1918, 242: »Qui enim secus faciat et in principiis dubiis totum philosophiae christianae aedificium construere molitur, nemo non videt quam temere principiorum quoque fundamentalium certitudinem in discrimen vocet et quam facile ad relativismum modernistarum, id est ad scepticismum vel agnosticismum praecipitetur«.

¹⁹ Gregorianum III/1922/452.

²⁰ Archives de philosophie 1933, cah. IV, 189, zapažanja Descoqsa o Sertillangesovu tomizmu — Isp. Rauss, cit. čl., 289: »Depuis le temps de Banez et de Molina ce mot »thomisme« a Deux sens: l'un général, l'autre plus particulier. Dans le sens général, il désigne le groupement de ceux qui s'attachent à saint Thomas et à sa doctrine; dans le sens particulier, il s'applique à l'école de Banez et de ceux qui sont en communauté d'idées avec lui...« »Elie Blanc, Diction. de philosophie, članak 'Thomisme': »Aujourd'hui le nom Thomiste ou de néo-thomists est pris ou accepté par plusieurs philosophes qui, tout en s'inspirant de saint Thomas, sont loin de partager les opinions des anciens Thomistes«. De Guibert, S. J., u Revue d'ascétique et mystique, juillet 1924, 294 sq. u skupu tomistične duhovne nauke razlikuje tri elementa: jedan je zajednički svim kat. školama, drugi je vlastit dominikanskoj školi, i o toj nauci Crkva se nije izrazila, treći je elemenat uzet od zajedničke tradicije učitelja duhovnoga života...

Htio bih ovdje iznijeti odgovor jednog od najvećih katoličkih učenjaka 20. vijeka na upit: »Što je filozofski tomizam?« Petar Duhem († 1916)²¹ u monumentalnom djelu od 7 svezaka »Le système du monde«, na temelju erudicije, kojoj je teško naći primjera u naše doba, odmjerenim stilom, klasičnim francuskim jezikom, živo nam stavlja pred oči formaciju peripatetizma. S najvećom tačnošću određuje granice između znanosti i filozofije, te svoje stanovište prema pretstavnicima skolastike: Tomi, Bonaventuri, Albertu i Duns Skotu. U Kristu, u kojemu je Duhem našao predmet svoje vjere i ljubavi, našao je kao učenjak vrhunac, koji rasvjetljuje svu povijest roda ljudskoga.

Što je dakle »izveo iz Tome« ovaj uzor-katolik, kad je htio nakon savjesnog istraživanja da odgovori na upit: »Što je filozofski tomizam?« Poslije nego je proučio početak filozofije velikog Akvinca u »De ente et essentia«, zatim u njegovim raznim djelima sve do Sume teološke; poslije nego je tri puta preradio svoje poglavlje o Zajedničkom Učitelju želeći da otupi oštricu svoga mišljenja, Duhem je definitivni sud dao, koji u prijevodu glasi ovako:²²

Novovimo ukratko, kušajući odgovoriti na ovo pitanje: Što je tomizam?

Najprije jasno izjavljujemo da ispuštamo sasvim iz naše analize čisto teološko polje, da se isključivo ograničimo na filozofsku domenu, na onu koju zacrtava Aristotelova fizika i metafizika. Da izbjegnemo svako nesporazumljenje dajemo našem pitanju ovu užu i precizniju formu: Što je filozofski tomizam?

Ako pod tomizmom hoćemo shvatiti nauku jedinstvenu i koordiniranu, koja u pravom smislu pripada sv. Tomi Akvinskom, bilo po principima iz kojih ona izvire, bilo po radu koji u njoj združuje i sastavlja različite dijelove, možemo, mislimo, smjelo formulirati ovaj odgovor: Nema tomističke filozofije.²³

U filozofskom djelu Zajedničkog učitelja nijesmo susreli ni samo jednu nešto značajniju izreku, kojoj bismo mogli pridati očinstvo ovom učitelju; nema nijedne ispod koje ne bismo mogli potpisati ime auktora od koga je pozajmljena. Ovdje upoznajemo potpis sv. Augustina ili Pseudo-

²¹ Isp. Humbert Pierre Duhem, Paris s...a., 17: »Il a toute sa vie pratiqué l'adage: Amicus Plato, magis amica veritas«; Mentré F., Pierre Duhem, historien et philosophe, u Revue des Jeunes VII/1917/129—141.

²² Duhem P., Le système du monde, Paris 1917, V, 568—570. Isp. svezak III, 348—396.

²³ Duhem, cit. dj. V, 569: »Si par Thomisme, on veut entendre une doctrine une et coordonnée qui appartienne en propre à Saint Thomas d'Aquin soit par les principes dont elle découle, soit par l'ordre qui en réunit et compose les diverses parties, nous pouvons, croyons — nous, formuler hardiment cete réponse: Il n'a pas de philosophie thomiste.«

Areopagite, ondje pečat Aristotelov, Simplicijev, Averoesov; drugdje Avicene, Al'Gazalija, Mojsija Majmonida, drugdje još biljeg Knjige o Uzrocima.

Golema kompozicija koju je izradio sv. Toma Akvinski, prikazuje nam se, dakle, kao književno djelo bez sveze (*marquetterie*), gdje se uporedo postavlja mnoštvo djelova koji se jasno raspoznaju i međusobno razlikuju, i koji su pozajmljeni kod svih filozofija heleničkog poganstva, patriističnog kršćanstva, islamizma i židovstva.

Tomizam, dakle, nije filozofska nauka; on je aspiracija i tendenca; on nije sinteza, nego težnja za sintezom.²⁴

Toma Akvinski osjeća smjerno udivljenje na pogled ovih mnogostrukih filozofija koje su zamislili mudraci svih vremena i krajeva, od Platona do Majmonida; on ne može posumnjati da meditacija tolikih dubokih mislilaca nije doprla da otkrije u svojoj cjelovitosti fizičku i metafizičku istinu; ako izgleda da se njihovi sistemi ne slažu, to je radi toga što svaki od njih sadržava dio ove istine; ali stavljajući ih uporedo, razborito ih kombinirajući, doći će se do skupljanja ovih djelomičnih pogleda istine i do upoznanja u općenitoj slici onoga, što ljudski razum tu može otkriti.

Dok bude tako uspostavljen dio istine koji filozofska meditacija može razmišljati, zacijelo, neće nedostojati da u njemu upoznamo slaganje s onim drugim dijelom istine, koju nam je Bog objavio i koju nas njegova Crkva naučava.

Poput djeteta dakle, koje nastoji da igrajući se strpljivo približi postavljene dijelove jedne drugima, Toma Akvinski postavlja uporedo fragmente koje otkida od peripatetizma i od svih neoplatonovaca, uvjeren da će ovi djelovi, tako različiti po izgledu i boji, proizvesti harmonički okvir, filozofsku sliku katoličke dogme.

Njegova želja za sintezom toliko je jaka da zaslijepljuje u njemu rasuđivanje kritičkog duha. Njemu ne pada na pamet da, bilo kako se sjekle i premještale, nauke Aristotelove, Knjige o Uzrocima, Avicene, neće se nikada složiti jedne s drugima, jer su one radikalno raznorodne i nezdržive, a osobito da su one nespojive sa kršćanskom vjerom. Dok među poredanim fragmentima izbija odveć jaki nesklad, on ipak ne očajava u uspjeh; on samo misli da je nespreno postavio zblizenje i u jednom drugom djelu on iste komade ujedinijuje po novom redu. Katkad ga njegovo uvjerenje da su sve filozofije složive sili da radi kao dijete čija ruka pritiska nešto jače komade igranja, koji se opiru ući u kotače, u koje ih želi zakopčati; on nateže i deformira smisao ili isto slovo na nekim mjestima; može li on pomišljati na to da su principi Boecijevi ili oni Knjige o Uzrocima zauvijek nespojiv s Aviceninom naukom?

Optužbe, koje je iznio veliki francuski učenjak protiv tomizma odveć su teške. Čovjek je sklon a priori da reče, kako tu ima dosta

²⁴ Ibid., »Le Thomisme n'est donc pas une doctrine philosophique; il est une aspiration et une tendance; il n'est pas une synthèse, mais un désir de synthèse«.

pretjeranosti. Da li su Duhemove tvrdnje osnovane ili ne, nije nam namjera istraživati. Njegovo je djelo izašlo god. 1917. Protivnici skolastike, kao Brunshwig nadahnjivali su se na zapažanjima, koje čitamo u monumentalnom djelu »Le système du monde«. Međutim trebalo je čekati sve do god. 1925, da se nađe netko tko bi se usudio da otupi oštricu Duhemova suda.²⁵ U »Xenia Thomistica«, isusovac Gény priznaje da je Duhem sa simpatijom proučavao skolastiku; ističe, da je njegovo djelo plod ogromnog rada i erudicije; priznaje da Duhem ostaje velik fizik, znamenit historik i filozof, koji služi na čast katoličkoj vjeri, koju je uvijek ispovijedao, ali eto — misli O. Gény — Duhem je proučavao Tomu odveć izvana, a treba Tomu proučavati iznutra!²⁶

O. Sertillanges O. P. protiv Duhema snažno brani originalnost Anđeoskog Učitelja. Iako je sv. Toma uzeo od drugoga materijal, ipak je dao svoju sintezu. »Uistinu veliki čovjek — veli Sertillanges — uvijek je stvoritelj; ali nije potrebno da stvori alfabet; on se njime služi za nove riječi...« Decosqus primjećuje, da je to tako; ali pita da li je uopće Sertillanges shvatio, kako je Duhem postavio problem. Sinteza koju je izradio Toma sadrži »de hiatus«²⁷...

Engleski učenjak Harris u dva značajna sveska »Duns Scotus« dokazuje, da je Duns Skot usavršio ono što je kod Akvinca nesaavršeno. Harris misli da se sistem Duns Skotov ne može razumjeti nego kao snažna rekonstrukcija i franjevačke škole i tomizma.²⁸

²⁵ Gény, La cohérence de la synthèse thomiste, u Xenia Thomistica Romae 1925, I, 108: »Chose étrange! Le dernier volume de Duhem est de 1917 et son jugement sur st. Thomas n'a pas encore été discuté. Ce n'est pas qu'il ait passé inaperçu.« Veli da je Romeyer u Archives 1923 nekoliko crta napisao o ovom pitanju.

²⁶ Cit. čl. — Gény donosi čitavu stranicu, koju sam i ja u prijevodu donio. Veli da originalnost sv. Tome ne sastoji u novim tezama. Također na Tomu su utjecali i auktoriteti koje Duhem spominje. Ali Gény pobija Duhema što se tiče sinteze, da nije znao Toma spojiti heterogene elemente. Veli, da je Duhem bio čitav život fizičar, a tek kasnije počeo se baviti filozofijom. I tako pluribus intentus, mislio je da temeljito proučio ono što zaista nije. »Le travail de Duhem est défectueux...«

²⁷ Sertillanges, Saint Thomas d'Aquin, Paris 1932, 130—133; Decosqs, Archives de philosophie, X (1934) cah. IV, 187; »Entendue ainsi, la question est résolue d'elle-même. Mais était-ce sous cet angle que la posait Duhem? Et la synthèse proposée par l'Aquinat des différents éléments cueillis chez Platon, Aristote, Augustin... ne présente-t-elle pas de hiatus? Est-ce elle en tout et partout absolument cohérente?«

²⁸ Harris C. R. S., Duns Scotus, Oxford 1927, II, 88: »Indeed the whole Scotist system, original as it is in many respects, can only be understood rightly if we regard it as Franciscan reconstruction, albeit an extensive one, of the Anglic Docor.«

Duns Skot je pravi pretstavnik filozofske tradicije srednjega vijeka; prije utjecaja Aristotelovih djela vlada kaos; sv. Toma upotrebljava Aristotela; Duns Skot usavršuje velikoga Akvinca. To je eto zaključak do kojega je došao Harris. »Čisti aristotelizam Akvinčev — veli Haris — bijaše samo polovično adaptiran kršćanskoj tradiciji... Skot se bitno ne razlikuje od Tome nego na mjestima, gdje su nauke ovog posljednjeg očito teško spojene s kršćanskom vjermom...«²⁹

Isusovac Monnot naglašuje, da će zaključke gosp. Harrisa sa simpatijama pozdraviti svi oni, koji misle, da mogu biti pravi štovalitelji sv. Tome, a ujedno kritizirati u njegovoj nauci ono, o čemu se uvijek raspravljalo i među samim tomistima.³⁰

Drugi isusovački učenjak Ferdinand Cavallera, dok se borio proti pantomistima, donio je zaključke Duhemove, pak je nadodao, kako ova činjenica može zamisliti one, koji preziru stoljetnu tradiciju, koji ne dopuštaju onu slobodu, koja je i opravdana i nužna, nego bi htjeli da se u kat. Crkvi sudbina filozofske misli neopozivo spoji s 24 tomistične teze.³¹ I uprav ova misao potakla je i mene, da ovdje donesem u prijevodu Duhemov odgovor na upit: Što je filozofski tomizam? Je li Duhem prestao biti katolički učenjak, kada ne samo nije prihvatio tomizam, nego je proti općenitom mišljenju pokušao dokazati, da filozofski tomizam ne opstoji? Zar nije više učinio zasluga za katoličku znanost, nego oni, koji zahtijevaju, da svi misle njihovim mozgom? Zar nije i on proučavao dominikansku školu i Tominu nauku i to ne samo na temelju najboljih izdanja nego i mnogobrojnih rukopisa? Nije li bio duboko osvjedočen, da su njegovi zaključci »iz svetgoa Tome izvedeni«?

3. Opstoji li kršćanska filozofija? — »Tomistično društvo« u Francuskoj na svome drugom sastanku god. 1933 u Juvisy htjelo je riješiti problem: Opstoji li kršćanska filozofija, iako opstoji, u kojem smislu? Na sastanku je sudjelovalo 49 učenjaka iz raznih

²⁹ Ibid., I, 303: »For the purer Aristotelianism of Aquinas was but indifferently adapted to the Christian tradition«. Donosi primjer iz kozmologije nauku sv. Tome o materiji i formi, a iz psihologije o duši.

³⁰ Archives de philosophie, V (1928) cah. III, 217. Monnot ističe, kako će mnogi mladi tomisti, kada pročitaju zaključke do kojih je došao Harris, uživati se u ramenima i uopće neće mariti da čitaju ono, što ih iritira. Međutim — nastavlja Monnot — nije pitanje, da li se nekome sviđaju ili ne Harrisovi zaključci, nego da li su oni istiniti. — Iste god. 1927 objelodanio je, Dr. Andomenico Sartori djelo »La visione beatifica«. Ističe, da je Dun Skot na tako divan način govorio o blaženstvu, da je mislio prihvatiti tu teoriju. Ipak se odlučio za tomizam, a to jedino stoga, da ne razdvaja teološko prvenstvo, koje je danas Akvinac zadobio. Ipak, veli Sartori, Duns Skot nije zaslužio, da se na nj baca ostracizam. (Sartori, La Visione beatifica, Torino—Roma 1927, 58—59).

³¹ Cavallera, cit. čl. u Bull. litt. ecclés. 1918, 134.

država.³² Pa koji je bio rezultat? Kakav odgovor? Dominikanska revija »Divus Thomas« stiće, da je kongres već od prvoga dana bio u magli, i da se tomisti nijesu mogli složiti niti u samoj definiciji riječi.³³ Nijesu se mnogo povoljnije izrazili ni Marc ni Penido ni Geiger ni de Munnynck.³⁴ Baudin je kazao, da su ponajbolji tomisti u Juvisy umovali kao augustinijanci »augustinisaisent«, te da bi sv. Toma badava došao na ovaj svijet, ako bi se zabacila ideja odjeljene filozofije! Augustin i augustinijanci branitelji su »kršćanske filozofije«, a za sv. Tomu jedina prava filozofija jest »la philosophie séparée«.³⁵ S njim se slaže i Mandonnet O. P., koji misli, da sam pojam kršćanske filozofije nema nikakova ni tehničkog ni formalnog smisla. Neki su kao B. de Solanges, Sertillanges, Jolivet pokušavali da pomire ekstremistična mišljenja, a neki su kazali: »više ništa ne razumijemo«!³⁷

Maritain razlikuje spekulativnu filozofiju od etike. Spekulativna filozofija jest kršćanska samo radi stanja, a etika je kršćanska i obzirom na stanje i na specifični objekt.⁷⁸ Protiv Maritaina ustali su razni kritici, a posebno neki dominikanski učenjaci na čelu s profesorom fribourške univerze Ramirezom.³⁹ Maritain je ubrojio Ramirez za među fosilizirane, natražnjačke tomiste, koji su pristaše »d'un certain immobilisme«, a Ramirez tvrdi, da su Maritaina osudili i teolozi i filozofi, koji su veći naprednjaci (»progressistae«) nego Maritain, koji nije bio kadar shvatiti duh nauke sv. Tome, nego se zaustavio na površini: »non referebant sensum profundum aut spiritum Aquinatis«.⁴⁰ Uostalom, svakomu je dobro poznato — veli Ramirez — da Maritain ne crpi svoju nauku iz djela sv. Tome, nego iz djela Ivana od sv. Tome: »Norunt omnes, qui legerunt scripta D. Maritain, doctorem suum et inspiratorem quoad

³² La philosophie chrétienne, Juvisy 1934 (Société thomiste, Ilme Journée d'études, Juvisy 11 sept. 1933).

³³ Divus Thomas (Freib.) XIII (1935) 470—71: »Dès le premier rapport, on fut en plein dans le brouillard«.

³⁴ Isp. Revue Thomiste XVII (1934) 103—108; Divus Thomas XIII (1935) 470—71; Baudoux B., Quaestio de Philosophie christiana, u Antonianum XI (1936) 507.

³⁵ Baudoux, cit. čl., 507; La philosophie chrétienne, 149.

³⁶ Baudoux, ibid. 545—548. Maritain nije mogao doći na kongres, nego je poslao pismo.

³⁷ Baudoux, cit. čl., 507; Cochet, En vue d'une philosophie chrétienne, u Revue Apologétique LVIII (1934) 257.

³⁸ Le degrés du savoir (1934), De la philosophie chrétienne (1933), La philosophie de la nature (1935), Science et sagesse (1935).

³⁹ Ramirez J. M. O. P., De philosophia morali christiana, responsio quedam responsionibus completis et adaequatis Domini Jacobi Maritain, u Divus Thomas XIV (1936) 87—122; 181—204.

⁴⁰ Ibid., 89.

sensum et plerumque quoad verba esse Ioannem a S. Toma.⁴¹ Maritain nauku, koju sebi prisvaja, uzimlje od Ivana od sv. Tome, a formule od Salmanticenses: »Cuique suum!⁴²

No što je najglavnije — nastavlja Ramirez — sv. Toma niti se slaže s Ivanom od sv. Tome, niti s gosp. Maritainom: »Mihi satis est ostendisse S. Thomam non esse concordem cum Ioanne a S. Thoma neque cum D. Maritain; et quod in interpretatione S. Thomae non habetur concordia ante neque post Ioannem a S. Thoma.«⁴³ Kada čovjek čita Maritaina, čini mu se, da smo se povratili u onaj nominalistički vijek, kada su ljudi upotrebljavali dokaze, koje s pravom Canus nazivlje »arundines longas«. Jacque Maritain je taman, razvučen; gomila bilješke u kojima niječe, što je u tekstu tvrdio: »Communis fama est, vel inter ipsos quibus lingua gallica nativa est, stylum D. Maritain non esse clarum neque concisum, sed obscurum, difficilem, redundantem, oratorium potius quam didacticum. Aliunde vero idiosyncrasim habet multiplicandi parentheses — etiam intra unam eandemque parenthesis, — adnotationes (notes), elucidationes (éclaircissements), adnexa (annexes) simul cum consuetudine remittendi lectorem suum a textu ad adnexa, ab his ad adnotationes, ab utrisque ad elucidationes, et ab elucidationibus ad textum, ad adnexa, ad adnotationes et ad ipsamet elucidationes. Modus iste circularis methodum sapit wolffianam, cuius laudes (?) iure celebravit celeberrimus Concina.«⁴⁴

Drugi međunarodni kongres u Rimu god. 1936 imao je dati zadovoljštinu gosp. Maritainu. Poznati dominikanac Garrigou-Lagrange govorio je o kršćanskoj filozofiji. Za nj je pitanje tako jasno, da se čudi, kako ljudi o tom raspravljaju. On se pozivlje i na sv. Tomu i na »Aeterni Patris« i na vatikanski koncil, da dokaže, kako opstoji kršćanska filozofija i u kojem smislu. Le Blic, nakon predavanja, zapaža, da je Garrigou-Lagrange malo hladnije »frigide čitao spomenute dokumente, da bi malko drukčije govorio. Nakon kongresa, pantomist De Thöth tvrdi, da kad bi ljudi pomno čitali »Aeterni Patris« kao i riječi vatikanskoga sabora, ne bi nikada govorili o kršćanskoj filozofiji, koja da nije nego krilatice, pomoću koje se napada tomizam!⁴⁵

Gilson pita svoje protivnike tomiste, na koji se način u školama može obnoviti »kršćanska filozofija« prema duhu sv. Tome, ako već sam taj pojam nema nikakove ni tehničke ni formalne vrijednosti? Čemu je filozofska škola osnovana, da obnovi »kršćansku filozofiju«, ako je istina, da »kršćanska filozofija« nema uopće

⁴¹ Ibid., 93.

⁴² Ibid., 95.

⁴³ Ibid., 97.

⁴⁴ Ibid., 90, 116—117.

⁴⁵ De Thöth, cit. dj., 9—11.

smisla za jednog filozofa?⁴¹ Nadalje možemo staviti upit, ako Crkva traži obnovu »kršćanske filozofije« možemo li reći, da je to samo »tomistična«, kada eto uvaženi tomisti tvrde da su franjevci pravi zastupnici »kršćanske filozofije«? Mandonnet je kazao, kako je Gilson u svome djelu »La philosophie de saint Bonaventure« nastojao prikazati sv. Bonaventuru kao filozofa. No Bonaventura bi bio samo teolog kao i Augustin.⁴⁷ Gilson odgovara: »Ja smatram i sv. Bonaventuru i sv. Augustina za kršćanske filozofe, a sv. Tomu za k r š ć a n s k o g filozofa.«⁴⁸

Da li to znači: »Sv. Toma i ono što je izvedeno iz sv. Tome«?

Maritain je jednoć u svome zanosu kazao, da se »nijedan tomist ne vara o smislu bilo koje riječi u bilo kojoj izreci sv. Tome«. ⁴⁹ Drugi s učenim de Tonquedecom priznaju, da nemaju te milosti, toga dara nepogrešivosti.⁵⁰ Poznato je da i najautentičniji tomisti kao Kajetan, Silvester Ferarski, Ivan od sv. Tome nijesu složni u tumačenju svih riječi i izreka sv. Tome.⁵¹ Ipak ima neka stalna tradicija u tumačenju Andeoskog Učitelja. Nemamo ništa protiv toga ako »dominikanska škola« sebi prisvaja prvenstvo i nazivlje se par excellence tomističnom. Tu nalazimo sistem, koji je prilično homogen. Ali je činjenica, da taj »sistem dominikanske škole« nijesu usvojili ni svi tomisti, a pogotovo ne svi kat. učenjaci!

⁴⁶ Gilson svoje stanovište razlaže u raznim djelima, kao u l'Esprit de la philosophie médiévale, Paris 1932, 2 sveska; Christianisme et la philosophie, Paris 1936. Ips. Baudoux, cit. čl., 523, 531.

⁴⁷ Bulletin thomiste, ožujak 1926, 54.

⁴⁸ L'esprit de la philosophie médiévale, I, bilj. 41, 32: »je tiens saint Augustin et saint Bonaventure pour des philosophes chrétiens, et saint Thomas pour un philosophe chrétien«.

⁴⁹ Maritain, Réflexions sur l'Intelligences, Paris s. a., Appendice I, str. 340. Isp. J. de Tonquédec, La critique de la connaissance, Paris 1929, XXII.

⁵⁰ Ibid. XXII: »Cela non! Nous ne connaissons pas cette grâce efficace, ce charisme d'infailibilité qui résiderait en chaque thomiste et l'habiliterait, sans erreur possible, à l'intelligence du grand Docteur...«

⁵¹ Isp. D'Albi, cit. dj., 90—91. Isp. Balić K., Die sekundäre Mittlerschaft der Gottesmutter (Hat Maria die Verdienste Christi de condigno für uns mitverdient?), u Wissenschaft und Weisheit IV (1937) 18. Isp. Wiss. u. Weish. IV (1937) 36—42; Schwamm H., Das göttliche Vorherwissen bei Duns Scotus und seinen ersten Anhängern, Innsbruck 1934; Revue de Philosophie, mars—avril 1920, 193. — Iz tih članaka razabire se, kako nerijetko tomisti brane skotistične teze!